

УДК 94/477.4(438)

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112085>

Bilobrowec Olga,

doktor habilitowany nauk historycznych,
docent, profesor katedry historii Ukrainy,

Żytomierskiego Uniwersytetu
Państwowego im. Iwana Franki

bilobrovets@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6638-3815>

ResearcherID: H-5369-2016

PERSPEKTYWY ROZWOJU EUROPY W POGŁĄDACH POLSKIEGO DEMOKRATY EUGENIUSA STARCHEWSKIEGO

Streszczenie

*Celem artykułu jest analiza i ukazanie istoty poglądów polskiego demokraty, działacza społecznego i politycznego E. Starczewskiego na temat nowych podstaw polityki międzynarodowej i zjednoczenia wspólnoty europejskiej w pierwszych dekadach XX wieku. **Metodologia** badań opiera się na ogólnych zasadach nauki, metodach historyczno-systemowych i tekstologicznych, analizie społeczno-politycznej i analiza prozopograficzna. **Nowością naukową** jest przedstawienie postępowych poglądów i stanowisk polskiego demokraty E. Starczewskiego w sprawie rozwoju społecznego i cywilizacyjnego ludzkości, budowy nowych fundamentów polityki europejskiej, zgodnych z nowoczesnością. **Wnioski** autora wskazują na wyjątkowość osobowości Ye. Starczewskiego. Wyrażane przez niego poglądy dotyczące konieczności zmiany podstaw społecznych i polityki międzynarodowej, uznania praw narodów do rozwoju politycznego, określenia granic w obrębie terytoriów etnicznych i zapewnienia praw mniejszości narodowych stały się programem działań polskich demokratów. Na uwagę zasługują jego poglądy na temat konieczności zjednoczenia państw europejskich w jedną organizację na zasadach parytetu, pokojowego współistnienia, ochrony praw gospodarczych, politycznych i kulturalnych narodów. Jego wypowiedzi na temat ludzkiego pragnienia osobistego szczęścia i samorealizacji, ochrony praw człowieka, tolerancji w postrzeganiu innych, które stanowią istotę wartości współczesnej Unii Europejskiej, są głęboko nowoczesne.*

***Słowa kluczowe:** Polacy, polscy demokraci, Eugeniusz Starczewski, poglądy społeczno-polityczne, Unia Europejska, Ukraina, Ukraińska rewolucja narodowa, formacja państwa.*

Opis problemu.

Idea zjednoczenia państw europejskich, którą zaczęto realizować około 70 lat temu, okazała się sukcesem i została wdrożona poprzez utworzenie Unii Europejskiej. Atrakcyjność tej przestrzeni związana jest przede wszystkim z bezpieczeństwem, ochroną praw człowieka i wysokim standardem życia. Droga do budowy nowej Europy nie była jednak łatwa, zwłaszcza ze względu na

konieczność przełamania utrwalonych poglądów konserwatywnych, prawo do siłowego rozwiązywania problemów międzynarodowych i ustanowienie nowych zasad demokracji. Do kręgu polskich publicystów, myślicieli, polityków, którzy byli zwolennikami nowych stosunków międzynarodowych w XX wieku, należał Jewheniusz Starczewski, jeden z przywódców polskich demokratów na Ukrainie. Opinie wyrażone przez niego około 100 lat temu imponują głębią, wnikliwością i faktyczną realizacją. Nakreślony przez niego krąg zagadnień przyszłego rozwoju społecznego, propozycja nowych podstawowych idei i zasad rozwoju międzynarodowego, układ granic po zakończeniu I wojny światowej zasługują na uwagę.

Historiografia.

Większość polskich demokratów, którzy urodzili się i brali czynny udział w życiu społecznym i politycznym Ukrainy w okresie Ukraińskiej Rewolucji Narodowej i kształtowania się państwa, pozostawała poza zasięgiem badaczy. Polskie życie publiczne na Ukrainie w tym okresie uwydatnione jest w opublikowanej w okresie powojennym pracy polskiego historyka G. Jabłońskiego (Jabłoński, 1948), która stała się podstawą do pisania dzieł współczesnych historyków polskich i ukraińskich. Ogólną charakterystykę społeczeństwa polskiego w Kijowie w latach 1905-1920 przedstawia monografia M. Korzeniowskiego (Korzeniowski, 2009). O udziale polskich sił politycznych w okresie działalności Ukraińskiego Komitetu Centralnego pisze M. Potapenko (Потاپенко, 2015). W 2004 roku w Polskim Słowniku Biograficznym ukazał się artykuł biograficzny A. Zemby, który pokazuje główne etapy życia E. Starczewskiego (Zięba, 2004). Charakterystyce niektórych jego poglądów i działalności społecznej poświęcony są artykuły polskich historyków. W kontekście problematyki płci M. Duda analizował poglądy E. Starczewskiego na temat praw mężczyzny i kobiety, miejsca i roli rodziny (Duda, 2015). Wzjęcie działań Ligi Narodów podczas Konferencji Pokojowej w Paryżu E. Starczewskiego ujawnił S. Dembski (Dębski, 2012). T. Epsztein opisał hobby Starczewskiego – podróżowanie po Europie i wydany przez niego „Przewodnik” (Epsztein, 2010). Brakuje obecnie analizy i uogólnienia poglądów Starczewskiego na rozwój cywilizacyjny i stosunki międzynarodowe. Jednocześnie słynny demokrat pozostawił po sobie szereg dzieł publicystycznych, w których wyrażał poglądy znacznie wyprzedzające swoją epokę.

Celem artykułu jest analiza i ukazanie istoty poglądów i opinii polskiego demokracji, działacza społecznego i politycznego E. Starczewskiego, wyrażanych w jego twórczości publicystycznej, na temat nowych podstaw polityki międzynarodowej i organizacji wspólnoty europejskiej oraz powstania Stanów Zjednoczonych Europy.

Prezentacja głównego materiału. Demokratyczny światopogląd Eugeniusza Starczewskiego, umiłowanie wolności, umiejętność dokonywania

uogólnień teoretycznych i ambitne cele życiowe Eugeniusza Starczewskiego kształtowały się już w dzieciństwie i znalazły wyraz w aktywnej działalności społecznej. Eugeniusz urodził się i pierwsze lata życia spędził w majątku Czorczi w powiecie kowelskim na Wołyniu, w rodzinie szlacheckiej. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie zdobył wykształcenie historyczne na Uniwersytecie w Derpacie oraz dyplom prawnika w Moskwie. Praktykę adwokacką rozpoczął w 1888 r. w Łucku, później pracował w Kijowie (Zięba, 2004, s. 281). Aktywnie angażuje się w działalność publiczną. W okresie demokratycznych przemian rewolucji 1905 r. brał udział w wyborach do Dumy Państwowej, tracąc do przeciwnika jeden głos (Epsztein, 2010, s. 409). W tym czasie ukazała się jego pierwsza praca publicystyczna – „Ewolucja przyszłości”, w której wyraził swoje poglądy na temat przyszłych przemian społecznych i cywilizacyjnych ludzkości. Praca zachwyca postępowością myśli, która wyprzedziła swoją epokę.

W 1909 Starczewski przeniósł się do Kijowa i włączył się w polskie życie publiczne. Na początku 1914 r. był jednym z przywódców i założycieli grupy podziemnej – Związku Polsko-Demokratycznego, która opowiadała się za stanowiskami ideowymi obozu PPS i J. Piłsudskiego (Bartoszewicz 2018, s. 21). W przededniu i w czasie wojny ukazały się jego dzieła – „Sprawy Polskie”, „Nasze Sprawy”, „Ku odbudowie”, w których analizuje historyczną drogę rozwoju państwa polskiego, wskazuje przyczyny i błędy, jakie doprowadziło do jego upadku, charakteryzuje ówczesne stosunki międzynarodowe i uzasadnia potrzebę drastycznych zmian społecznych i polityki zagranicznej w przyszłości.

Przemiany demokratyczne po rewolucji lutowej 1917 r. spowodowane były w szczególności wydarzeniami Ukraińskiej Rewolucji Narodowej i walką o państwowość narodu ukraińskiego. Polskie siły polityczne na Ukrainie miały różny stosunek do nowo utworzonych władz ukraińskich. Przedstawiciele polskiego obozu demokratycznego weszli w skład Polskiego Komitetu Wykonawczego w Rosji (PEC), organu przedstawicielskiego Polaków na Ukrainie, utworzonego na I Zjeździe Organizacji Polskich w marcu 1917 r. (Zebranie, 1917, s. 3). Jednakże w związku z rozbieżnościami co do eksterytorialnej polityki polskich nacjonalistów (Partia Ludowo-Demokratyczna, Endeks) i przygotowanych przez nich uchwał partiowo-politycznych, polscy demokraci na III Zjeździe Polskim w Kijowie w czerwcu 1917 r. opuścili zebranie i utworzyli partia – Polska Centrala Demokratyczna (PCD) (Ursyn-Zamarajew, 1921, s. 20). Na honorowego przewodniczącego partii jednoczącej polskie ugrupowania demokratyczne na Ukrainie wybrano Eugeniusza Starczewskiego (Jabłoński 1948, s. 29).

PCD wsparła Ukraińską Radę Centralną, wysyłając dwóch jej przedstawicieli do Małej Rady i została członkiem Sekretariatu Generalnego. Polscy demokraci uznawali prawo narodu ukraińskiego do stworzenia własnego państwa, do jego całkowitej niepodległości i popierali politykę zapewnienia praw mniejszości narodowych na Ukrainie (Ursyn-Zamarajew, 1921, s. 20). Istotę

autonomii Polskiej na Ukrainie, zadania partii politycznych i ludności polskiej ukazuje broszura „Życie polskie na Ukrainie”.

Przejęcie władzy w Rosji przez bolszewików w listopadzie 1917 r. zmieniło bieg wydarzeń. Proklamacja URK III Universal i zniesienie przez nią własności prywatnej wywołało protesty polskich sił politycznych, nie zmieniło jednak poparcia rządu ukraińskiego dla PCD. Wojna rosyjsko-bolszewicka, szerzenie przez nich populistycznych, demagogicznych haseł, demoralizacja armii, masowe dezercje żołnierzy, które zalały ziemie ukraińskie, spowodowały pogromy majątków obszarowych i masowy wyjazd polskiej szlachty z Ukrainy. Ministerstwo Spraw Polskich przestało istnieć za panowania hetmana Pawła Skoropadskiego. W kwietniu 1918 Starczewski wyjechał do Warszawy, nie zrywając więzi z życiem polskim na Ukrainie (Zięba, 2004, s. 282).

W Polsce Starchevsky był aktywnie zaangażowany w życie publiczne i polityczne. Razem ze Stanisławem Stempowskim i Mieczysławem Mickiewiczem z ramienia Centrali Demokratycznej brał udział w posiedzeniach Polskiego Komitetu Wykonawczego w Rosji, który przeniósł się do Warszawy, broniąc własnego stanowiska. Był inicjatorem spotkań i konferencji z pracownikami ambasady UNR. (Stempowski, 1972, s. 66). W 1919 r. w utworzonym Komisarzacie Ziemi Wołyńskiej i Frontu Podolskiego został zastępcą głównego komisarza Antoniego Minkiewicza aż do jego likwidacji. Starczewski kontynuował działalność w Związku Polaków Ziemi Wołyńskiej, był prezesem Towarzystwa Kresów Wschodnich. W 1923 r. Starczewski został wybrany na członka Trybunału Stanu, przewodniczącego Komisji Ustawodawczej dla Ziem Wschodnich przy Prezydium Rady Ministrów. W marcu 1927 r. zginął nagle w pociągu pod Piotrkowem (Zięba, 2004, s. 283).

Pozostawiona przez niego spuścizna historyczno-dziennikarska pozwala dostrzec szerokość i postępowość jego poglądów. Demokratyczne idee Starczewskiego wyrażały się w pryncypialnym stanowisku w życiu społecznym i politycznym. W swoich pracach dużą wagę przywiązywał do przyszłego układu Europy. Przegląd historycznej przeszłości krajów europejskich, charakterystyki ich polityki na arenie międzynarodowej skłonił go do zastanowienia się nad koniecznością zmiany podstawowych idei w budowaniu nowych relacji między państwami.

Badając historię Polski, ustalając istotę kwestii polskiej, Starchevsky zauważył, że pod koniec XVIII wieku Rzeczpospolita Obojga Narodów została skreślona z listy państw europejskich i przestała być czynnikiem stosunków międzynarodowych. Europa postrzegąca ten fakt obojętnie (Starczewski, 1917a, s. 141). I dopiero wydarzenia I wojny światowej postawiły kwestię jej odrodzenia i dały innym narodom szansę na własny rozwój polityczny. Uważał, że od ostatniego powstania polskiego 1863 r. na świecie zaszło kilka korzystnych zasadniczych zmian, do których zalicza się połączenie Prus z Cesarstwem Niemieckim, zacieśnienie połączenia Niemiec z Austrią oraz pogłębiające się

zerwanie wieloletniej przyjaźni rosyjsko-pruskiej. Dla odrodzenia Polski istotne było także wyrzeczenie się idei odbudowy własnego państwa w granicach historycznych, a aspiracje państwowe musiały dotyczyć ziem etnograficznych (Starczewski, 1917a, s. 142).

Pomysł zrzeczenia się terytoriów obcych etnicznie był dla polityków XIX wieku nie do przyjęcia. W swoich pracach podkreślał potrzebę kierowania się mężami stanu nie emocjami i uczuciami, ale zimną rozumą. Zadaniem rządów i przywódców opinii publicznej było harmonizowanie namiętności i kontrolowanie psychiki mas. Należało pamiętać nie o krzywdach przeszłości, ale o pouczeniach na przyszłość i stworzeniu warunków dla pokojowego współistnienia narodów. Jego zdaniem takie zasady mogłyby stanowić zapisy zaproponowane przez amerykańskiego prezydenta W. Wilsona. Zasady te sprowadzały się do dwóch punktów: 1) każdy naród ma prawo do samostanowienia w swoich granicach etnograficznych oraz 2) gdy dany naród stanowi mniejszość i jest podporządkowany innemu państwu, ma prawo do autonomii narodowej, tj. zachowanie swojego języka i kultury bez żadnych ograniczeń. (Starczewski, 1917a, s. 151).

Nawet na początku XX wieku w pracy poświęconej ewolucji rozwoju społeczeństwa Starchewski zauważył, że ewolucja będzie przebiegać w 3 kierunkach: międzynarodowym, wewnętrznej decentralizacji i rozwoju różnych stowarzyszeń. Przewidział, że z jednej strony państwa zaczną się łączyć w coraz większe konglomeraty pod nazwą unii i państw sojusznich, aż do Stanów Zjednoczonych Europy; z drugiej strony będzie następować coraz większa decentralizacja spraw lokalnych z gminą lub kantonem; po trzecie, określone grupy narodowe lub społeczne zjednoczą się we wspólnych eksterytorialnych lub, w razie potrzeby, przestrzennych instytucjach i związkach (podział terytorium na małe obszary - kantony, w których nie będzie mniejszości, która będzie podporządkowana większości na tym terytorium) (Starczewski, 1905, s. 45) Warto zwrócić uwagę na przenikliwość poglądów E. Starczewskiego i jego przewidywań dotyczących utworzenia istniejącej Unii Europejskiej i zarządzania terytoriami w Szwajcarii.

Zauważył, że zjednoczenie państw aż do unii europejskiej rozwiązałoby kwestię militarystyki, z ideą powszechnego pokoju i rozbrojenia, co „jest w zasadzie niemożliwe, ale ważne w swym dążeniu” (Starczewski, 1905, s. 48).). W rzeczywistości pytanie to pojawiło się dopiero 50 lat po wypowiedzi E. Starczewskiego.

Po zakończeniu I wojny światowej na Konferencji Pokojowej w Paryżu rozpoczęły się poszukiwania nowych instytucjonalnych form współpracy. Do ustalenia strategii polskiej polityki zagranicznej państwo zaangażowało najślynniejszych polskich ekspertów. W grudniu 1918 r. utworzono w Warszawie Biuro Spraw Kongresowych, na którego czele stanął F. Pułaski. W konferencji paryskiej wzięli także udział Krajowy Komitet Polski w Paryżu pod

przewodnictwem R. Dmowskiego, polska delegacja Kongresu oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Wśród ekspertów znaleźli się także Władysław Grabski, Stanisław Kutszeba, Leon Wasylewski i inni. Jednym z ekspertów czasowo związanych z polską dyplomacją był E. Starczewski. (Dębski, 2012, s. 173).

Starचेvsky przygotował raport w sprawie listy spraw, które powinny zostać rozpatrzone przez Ligę Narodów. Uważał, że bez powstania tej instytucji nie nastąpi zmiana podstaw zarządzania polityką międzynarodową, a odrodzona Polska nie ma szans na istnienie, zwłaszcza ze względu na wrogość państw sąsiednich. Rozważał funkcjonowanie nowej instytucji. Jej ogólną zasadą miała być jednomyślność podejmowania decyzji. Starczewski zdawał sobie sprawę ze złożoności tego przepisu, ograniczał on jednak arbitralność poszczególnych silnych państw. Jednocześnie powinny pojawić się pytania, które były wyłączone z tej zasady i wymagały przy podejmowaniu decyzji większości 2/3 głosów. Należą do nich kwestie dotyczące wszystkich państw członkowskich, kwestie wewnętrzne organizacji Ligi Narodów oraz kwestie obronności narodowej (Dębski, 2012, s. 174). Należy zaznaczyć, że jego poglądy odpowiadają aktualnej strukturze UE, jednak należy mu się uznanie, gdyż nie dysponował współczesnymi przykładami funkcjonowania takich struktur, co powoduje szacunek dla jego poglądów, nietypowych dla tamtej epoki.

W wydanej w 1918 r. pracy „Polska i kraje centralne” E. Starczewski przedstawił koncepcję wielkiej unii Europy Środkowej, która niekoniecznie miała być rozpatrywana jako czynnik niemieckiego imperializmu, ale miała stać się etapem przejściowym do powstania Stanów Zjednoczonych w Europie (Starczewski, 1918, s. 1). Kontynuując te myśli w swoim raporcie o Lidze Narodów zauważył, że udział Polski w tej instytucji wzmocni jej pozycję w Europie Wschodniej i pomoże jej odgrywać wiodącą rolę, o jakiej marzy i powinna marzyć. To nie jest rola żandarma Europy, ale rola organizatora nowego życia i krzewiciela kultury. Taki charakter aspiracji umożliwiłby Polsce uzyskanie mandatu międzynarodowego w sprawach wschodnich. (Dębski, 2012, s. 174). Dzisiejsze wydarzenia potwierdzają aktualność tego przepisu.

Istnienie Unii Europejskiej jest dziś realizacją ludzkich dążeń do ochrony swoich praw i wolności. Z taką postawą wpisują się opinie Starczewskiego wyrażane na początku XX w. Poszukując odpowiedzi na pytanie, które powinno być siłą napędową ewolucji społeczeństwa ludzkiego, nazwał pragnienie człowieka bycia szczęśliwym, swobodnego wyrażania siebie. Zadaniem cywilizacji było, jego zdaniem, przezwyciężenie antagonizmu między wolnością osobistą a porządkiem społecznym (czyli wolnością innych). Rozważał funkcjonowanie w społeczeństwie takich zjawisk i pojęć, jak religia, narodowość, rodzina, funkcje mężczyzny i kobiety, język, dobrobyt materialny itp. Starczewski wyjaśniał antagonizm haseł „wolność i równość” oraz niebezpieczeństwo realizacji teorii socjalizmu (Starczewski, 1905, s. 103). Zadanie przyszłej odrodzonej Polski traktował jako misję nie zapominania o

ideałach przeszłości, takich jak wysokie poczucie wolności, sprawiedliwości i tolerancji, oraz szerzenia ich wśród innych narodów (Starczewski, 1916, s. 35).

W przedmowie do pośmiertnego wydania „Widma przeszłości” polski publicysta i dziennikarz Bolesław Lutomski nazwał E. Starczewskiego pisarzem politycznym, który kształtował swoje poglądy na zasadach demokracji. Należał do tych ludzi, którzy w stosunkach między narodami, zwłaszcza litewskim, białoruskim i ukraińskim, posługiwali się hasłem: „równi z równymi i wolni z wolnymi” (Starczewski, 1929, s. XIX). Starzewski pragnął zastosować wyrażone myśli w praktyce.

Wnioski. Eugeniusz Starczewski to jeden z przywódców polskich demokratów na Ukrainie, który wspierał prawo narodu ukraińskiego do niepodległości, brał czynny udział we władzach ukraińskich. Znany działacz społeczno-polityczny, prawnik, historyk i publicysta napisał szereg dzieł, w których wyraził postępowe opinie na temat przyszłego rozwoju ludzkości, konkretne zalecenia dla ówczesnego życia politycznego. Na szczególną uwagę zasługują jego poglądy na temat ustroju wspólnoty europejskiej po I wojnie światowej. Uważał, że ewolucja społeczeństwa powinna prowadzić do zjednoczenia państw europejskich i powstania Stanów Zjednoczonych Europy. Starzewski zaproponował mechanizm funkcjonowania i zarządzania tą instytucją, która odpowiada obecnemu stanowi rzeczy w Unii Europejskiej. Tym samym postać polskiego demokrata Starczewskiego należy do jednego z ideologicznych twórców europejskiego zjednoczenia narodów, którego myśl stała się zgodna z nowoczesnością.

Finansowanie. Finansowane przez Unię Europejską. Jednakże wyrażone poglądy i opinie są wyłącznie poglądami autora i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej lub programu UE Erasmus+ na rzecz edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu. Ani Unia Europejska, ani organ wydający zezwolenia nie mogą ponosić za nie odpowiedzialności.

Źródła i literatura

Потапенко, М. (2015). Польські політичні сили Наддніпрянської України у добу Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). *Література та культура Полісся*. Вип. 79. С. 127-136.

Bartoszewicz, H. (2018). Roman Knoll. Polityk i dyplomata. Warszawa. 264 s.

Dębski, S. (2012). Liga Narodów i instytucjonalizacja polityki międzynarodowej a interes Polski: uwagi Eugeniusza Starczewskiego z marca 1919 r. *Arcana: kultura, historia, polityka*. Nr 6, S. 169-180.

Duda, M. (2015) Obywatel bez płci: publicystyka Eugeniusza Starczewskiego na początku XX wieku. *Postscriptum : Wielka Wojna - ważne sprawy - zwykli ludzie* / red. Agata Zawiszevska i Szymon Piotr Kubiak. Szczecin. S. 105-116.

Epsztein, T. (2010). Eugeniusz Starczewski, ziemianin z Wołynia, autor i wydawca «Przewodnika po Europie». *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie IV : ziemianie w podróży* T. 1. Lublin. S. 408-423.

Jabłoński, H. (1948). Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918. Warszawa. 165 s.

Korzeniowski, M. (2009). Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920. Lublin. 621 s.

Starczewski, E. (1905). Ewolucya przyszłości : myśli na dobre. Kraków : skl. gł. w księg. G. Gebethnera. 164 s.

Starczewski, E. (1912). Sprawa polska. Kraków: Gebethner i S-ka. 329 s.

Starczewski, E. (1916). Nasze sprawy. Kijów: L. Idzikowski. 170 s.

Starczewski, E. (1917a). Ku odbudowie. Kijów: Skład Główny w Księgarni N. Gieryna. 228 s.

Starczewski, E. (1917b). Życie polskie na Ukrainie. Kijów: skl. gł. N. Gieryn. 48 s.

Starczewski, E. (1918). Polska a państwa centralne. Kijów: skład główny Księgarnia N. Gieryna. 56 s.

Starczewski, E. (1929). Widma przeszłości : szkice historyczne. Warszawa: Wyd. T-wa Kresów Wschodnich. 529 s.

Stempowski, S. (1972). Ukraina (1919-1920). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż. Nr 21. S. 64-88.

Ursyn-Zamarajew, J. (921). Polska a Rosja: kilka uwag w dniu podpisania Traktatu Ryskiego. Kraków : Gebethner & Wolff 1. 14 s.

Zięba, A. (2004). Starczewski Tomasz Eugeniusz Marceli (1862-1927), [hasło w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XLII, Warszawa. S. 281-284.

Zebranie (1917). Zebranie organizacji polskich. *Dziennik Kijowski*. Nr 66 (07.03), S. 3.

References

Potapenko, M. (2015). Polski polityczni syły Naddnyprianskoi Ukrainy u dobu Tsentralnoi rady (berezen 1917 – kviten 1918 rr.). Literatura ta kultura Polissia. Vyp. 79. S. 127-136. [in Ukrainian].

Bartoszewicz, H. (2018). Roman Knoll. Polityk i dyplomata. Warszawa. 264 s. [in Polish].

Dębski, S. (2012). Liga Narodów i instytucjonalizacja polityki międzynarodowej a interes Polski: uwagi Eugeniusza Starczewskiego z marca 1919 r. *Arcana: kultura, historia, polityka*. Nr 6, S. 169-180. [in Polish].

Duda, M. (2015) Obywatel bez płci: publicystyka Eugeniusza Starczewskiego na początku XX wieku. *Postscriptum : Wielka Wojna - ważne sprawy - zwykli ludzie / red. Agata Zawiszewska i Szymon Piotr Kubiak*. Szczecin. S. 105-116. [in Polish].

Epsztein, T. (2010). Eugeniusz Starczewski, ziemianin z Wołynia, autor i wydawca «Przewodnika po Europie». *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie IV : ziemianie w podróży T. 1*. Lublin. S. 408-423. [in Polish].

Jabłoński, H. (1948). Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918. Warszawa. 165 s. [in Polish].

Korzeniowski, M. (2009). Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920. Lublin. 621 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1905). Ewolucya przyszłości : myśli na dobre. Kraków : skl. gł. w księg. G. Gebethnera. 164 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1912). Sprawa polska. Kraków: Gebethner i S-ka. 329 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1916). Nasze sprawy. Kijów: L. Idzikowski. 170 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1917a). Ku odbudowie. Kijów: Skład Główny w Księgarni N. Gieryna. 228 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1917b). Życie polskie na Ukrainie. Kijów: skł. gł. N. Gieryn. 48 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1918). Polska a państwa centralne. Kijów: skład główny Księgarni N. Gieryna. 56 s. [in Polish].

Starczewski, E. (1929). Widma przeszłości : szkice historyczne. Warszawa: Wyd. T-wa Kresów Wschodnich. 529 s. [in Polish].

Stempowski, S. (1972). Ukraina (1919-1920). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż. Nr 21. S. 64-88. [in Polish].

Ursyn-Zamarajew, J. (921). Polska a Rosja: kilka uwag w dniu podpisania Traktatu Ryskiego. Kraków : Gebethner & Wolff I. 14 s. [in Polish].

Zięba, A. (2004). Starczewski Tomasz Eugeniusz Marcelli (1862-1927), [hasło w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XLII, Warszawa. S. 281-284. [in Polish].

Zebrawie (1917). Zebranie organizacji polskich. *Dziennik Kijowski*. Nr 66 (07.03), S. 3. [in Polish].

Bilbrovets O. VIEWS OF POLISH DEMOCRAT EUGENIE STARCHEWSKI ON THE PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF EUROPE

Abstract

The purpose of the article is to analyze and reveal the essence of the views of the Polish democrat, public and political figure E. Starczewski regarding the new foundations of international politics and unification of the European community in the first decades of the 20th century. The research methodology is based on general scientific principles, historical-systemic and textological methods, socio-political and prosopographic analysis. The scientific novelty consists in the presentation of the progressive views and positions of the Polish democrat E. Starczewski regarding the social and civilizational development of mankind and the construction of new foundations of European politics, which are consonant with modernity. The author's conclusions point to the uniqueness of Ye. Starchevskyi's personality. He distinguished himself as a historian, lawyer, public and political figure, publicist. The views expressed by him regarding the need to change social foundations and international policy, recognize the rights of peoples to political development, define borders within ethnic territories, and ensure the rights of national minorities became the program of activities of Polish democrats. His views on the need to unify European states into one organization based on parity, peaceful coexistence, protection of economic, political, and cultural rights of peoples deserve attention. His statements about the human desire for personal happiness and self-realization, the protection of human rights, and tolerance in the perception of others, which constitute the core values of the modern European Union, remain profoundly relevant.

Key words: Polish democrats, Yevgeny Starchevsky, socio-political views, European Union, Ukrainian national revolution, state formation.

**Білобровець О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄВРОПИ В ПОГЛЯДАХ
ПОЛЬСЬКОГО ДЕМОКРАТА ЄВГЕНІЯ СТАРЧЕВСЬКОГО**

Анотація

*Метою статті є аналіз та розкриття сутності поглядів польського демократа, громадського і політичного діяча Є. Старчевського щодо нових засад міжнародної політики та об'єднання європейської спільноти у перших десятиліттях ХХ ст. **Методологія** дослідження базується на загальнонаукових принципах, історико-системному та текстологічному методах, соціально-політичному та просопографічному аналізі. **Наукова новизна** полягає в представленні прогресивних поглядів і положень польського демократа Є. Старчевського щодо суспільного, цивілізаційного розвитку людства, побудові нових засад європейської політики, співзвучних сучасності. **Висновки**, до яких приходять автор, вказують на непересічність особистості Є. Старчевського, який реалізувався у житті як історик, юрист, громадський і політичний діяч, публіцист. Висловлені ним погляди щодо необхідності зміни суспільних засад і міжнародної політики, визнання прав народів на політичний розвиток, визначення кордонів у межах етнічних територій, забезпечення прав національних меншин стали програмою діяльності польських демократів. Заслужують на увагу його погляди щодо необхідності об'єднання європейських держав в одну організацію на основі паритету, мирного співжиття, захисту економічних, політичних, культурних прав народів. Глибоко сучасними є його твердження про прагнення людини до особистого щастя і самореалізації, захист прав людини, толерантність у сприйнятті інших, що складає сутність цінностей сучасного Європейського Союзу.*

Ключові слова: поляки, польські демократи, Євгеній Старчевський, суспільно-політичні погляди, Європейський Союз, Україна, Українська національна революція, державотворення.

Статтю надіслано до редколегії 01.09.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 27.09.2024 р/